

Zendelingen en missionarissen in gekoloniseerde gebieden

Abstract

Protestante zendelingen en katholieke missionarissen droegen veelvuldig bij aan het verzamelen van objecten gedurende het koloniale tijdperk. Verschillende genootschappen onderhielden hun eigen collecties ten behoeve van het opleiden van nieuwe missionarissen. Deze collecties zijn later veelvuldig aan musea gedoneerd.

Beschrijving

Vanuit Nederland werd er gedurende het koloniale tijdperk [zending](#) (protestants) en [missie](#) (katholiek) bedreven. Beide christelijke groeperingen richtten zich op de Nederlandse koloniën, in het bijzonder Suriname en Nederlands-Indië, maar ook in onder andere China, de Verenigde Staten en Congo waren zendelingen en missionarissen actief. Zending- en missieorganisaties hadden onderling regio's afgebakend waarin zij actief waren, zonder dat daar verder officiële afspraken over waren.

De zendingswerkers brachten voorwerpen mee uit de gebieden waar zij werkzaam waren, soms op verzoek van de organisaties die hen uitzonden. De voorwerpen werden getoond tijdens de voorlichting over het werk van de organisatie of met als doel om geld in te zamelen. Wanneer de organisaties de voorwerpen afstootten kwamen ze vervolgens in andere collecties terecht, bijvoorbeeld in volkenkundige musea. Individuele zendingswerkers schonken en verkochten ook objecten aan zulke musea. Voorwerpen kwamen vanuit de zending en missie eveneens in de handel en particuliere collecties terecht.

De verzamelpraktijken van de zendingsorganisaties hebben er lang om bekend gestaan dat ze gericht waren op het uitwissen van - in hun ogen - heidense praktijken. Cultureel erfgoed werd vernietigd of objecten werden naar Europa meegenomen om te voorkomen dat ze nog langer werden gebruikt in religieuze rituelen. Recent onderzoek heeft dit beeld echter genuanceerd.

De voorwerpen die de zendingswerkers meebrachten uit de koloniën werden geregeld opgesteld in gebouwen van de organisaties waar zij werkzaam waren. Enkele organisaties richtten eigen musea in. Een voorbeeld hiervan is het [Missiemuseum in Steyl](#) (opgericht in 1931). De collectie Afrikaanse voorwerpen van de [Congregatie van de Heilige Geest](#) was tot en met november 2024 te zien in het [Wereldmuseum Berg en Dal](#) (voorheen het Afrika Museum, opgericht in 1954). Het [Nederlandsch Zendeling Genootschap](#), dat actief was op Java en in Sulawesi, was zeer actief in het verzamelen. Voorwerpen verzameld door deze organisatie zijn vooral te vinden in de collectie van het [Wereldmuseum Rotterdam](#), maar ook bij andere musea.

Herkomstonderzoek

Informatie van individuele zendingswerkers is vaak te vinden in literatuur over en archieven

van de organisaties waarvoor zij werkten. Een eerste stap bestaat uit het vaststellen om welke organisatie het gaat. In de portal van het [Repertorium van Nederlandse zending- en missiearchieven 1800-1960](#) zijn namenlijsten van zendingswerkers te vinden (onder het kopje Bijlagen) en zoekinformatie per organisatie. Van daaruit kan doorgezocht worden in de betreffende archieven. Sommige zendingsorganisaties waren internationaal vertakt, in dergelijke gevallen kan relevante informatie zich ook in andere Europese landen bevinden. Voor Duitsland is deze informatie te vinden via de portals [Proveana](#) en [Archivführer zur deutschen Kolonialgeschichte](#).

Zendingswerkers werkten soms in specifieke functies, zoals arts, verpleegkundige of onderwijzer, en worden onder die functies omschreven in de bronnen. Zij zijn dan als zendingswerker te herkennen door te kijken naar de organisatie waarvoor zij werkten.

Archieven van zending- en missieorganisaties zijn verspreid. Omvangrijke archiefcollecties bevinden zich in het [Utrechts Archief](#), [Archief- en Documentatiecentrum van de Gereformeerde Kerken in Nederland](#), [HDC Protestants Erfgoed](#) bij de Vrije Universiteit, [Katholiek Documentatie Centrum](#), en het [Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven](#). Ook in de landen waar de zending en missie actief waren, zijn veelal nog archieven te vinden, vaak zijn deze in bezit van de organisaties zelf.

Related Aids

- see also: [Bronnen](#)
- see also: [Selecteren en afbakenen](#)
- see also: [Wetenschappelijk onderzoek in gekoloniseerde gebieden](#)
- see also: [Nederlandsch Zendeling Genootschap](#)
- see also: [Wereldmuseum Berg en Dal](#)
- see also: [Missiemuseum Steyl](#)
- see also: [Natuurhistorisch en Volkenkundig Museum Oudenbosch](#)

Primary sources

Kaart:

Zendingstereinen Indonesië
<https://resources.huygens.knaw.nl/media/missiezending/afb/zendingsterreinenindonesie.jpg>

De zendingskaart in het Repertorium van Nederlandse zending- en missiearchieven 1800-1960 geeft een overzicht van welke protestantse organisaties actief waren in voormalig Nederlands-Indië.

Webportal:

Repertorium van Nederlandse zending- en missiearchieven 1800-1960
<https://resources.huygens.knaw.nl/repertoriumzendingmissie>

Het Repertorium van Nederlandse zending- en missiearchieven 1800-1960 is een portal met beschrijvingen van zending- en missieorganisaties, literatuurverwijzingen en informatie over archiefbronnen.

Secondary sources

Artikel:

Corbey, Raymond, en Karel Weener. 'Collecting while converting: Missionaries and ethnographics'. *Journal of Art Historiography* 12, no. June (2015).

[https://research.tilburguniversity.edu/files/7806097/](https://research.tilburguniversity.edu/files/7806097/Corbey_Weener_2015.pdf)

[Corbey Weener 2015.pdf](https://research.tilburguniversity.edu/files/7806097/Corbey_Weener_2015.pdf)

Overzichtsartikel uit 2015 over het verzamelen van etnografische voorwerpen door missionarissen.

Artikel:

Hård, Mikael, en Mai Lin Tjoa-Bonatz. 'Trading Zones in a Colony: Transcultural Techniques at Missionary Stations in the Dutch East Indies, 1860 – 1940'. *Social Studies of Science* 50, nr. 6 (december 2020): 932-55.

<https://dx.doi.org/10.1177/0306312720925913>

Artikel uit 2020 dat kijkt naar Duitse missionarissen in Nederlands-Indië en hoe hun verblijfplaatsen functioneerden als 'trading zones', waar culturele uitwisseling plaatsvond.

Boek:

Leyten, H. M. *From Idol to Art: African 'objects-with-Power' : A Challenge for Missionaries, Anthropologists and Museum Curators*. African Studies Collection 59. Leiden: African Studies Centre, 2015.

[https://research.tilburguniversity.edu/files/5749831/](https://research.tilburguniversity.edu/files/5749831/Leijten_From_idol_15_04_2015.pdf)

[Leijten From idol 15 04 2015.pdf](https://research.tilburguniversity.edu/files/5749831/Leijten_From_idol_15_04_2015.pdf)

Dissertatie uit 2015 van Harrie Leyten, die tussen 1961 en 1971 zelf missionaris was in Ghana en later conservator van de Afrikaanse collectie bij het Tropenmuseum in Amsterdam. De dissertatie is een reflectie op de lange carrière van Leyten.

Artikel:

Leyten, Harrie. 'Shared Cultural Heritage Missionary Collections in the Netherlands'. *Material Religion* 8, nr. 1 (maart 2012): 103-4.

<https://doi.org/10.2752/175183412X13286288798051>

Artikel van Harrie Leyten over de collecties in Nederland die verzameld zijn door missionarissen.

Boekhoofdstuk:

Tjoa-Bonatz, Mai Lin. 'Idols and Art: Missionary Attitudes toward Indigenous Worship and the Material Culture on Nias, Indonesia, 1904–1920'. In *Casting Faiths*, 105-28. London: Palgrave Macmillan UK, 2009.

https://doi.org/10.1057/9780230235458_5

Hoofdstuk in het boek In Casting Faiths van Mai Lin Tjoa-Bonatz over de invloed van missionarissen op de kerstening van het volk van Nias.

Boekhoofdstuk:

Wingfield, Chris. 'Missionary Museums'. In *Religion in Museums*, 231-38. Bloomsbury Publishing Plc, 2017.

<https://doi.org/10.5040/9781474255554.ch-026>

Hoofdstuk in het boek Religion in Museums van Chris Wingfield over missie musea.

Relevant Data

TO BE FILLED